

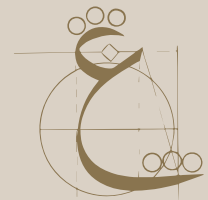
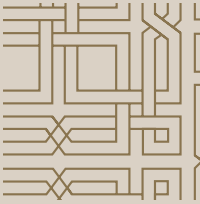

kadim

SAYI / ISSUE 10 • EKİM / OCTOBER 2025

IO

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 10 • EKİM | OCTOBER 2025

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İşLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 110,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Artı Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2025

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ
BOOK REVIEW EDITOR

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

MİZANPAJ VE SOSYAL
MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND SOCIAL MEDIA
EDITOR

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | Boğaziçi Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | University College Dublin
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ömer Faruk CAN | Sakarya Üniversitesi

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇITIR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hacer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Büşranur BEKMAN ERKAN | Sakarya Üniversitesi

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Mürted Bir Denizcinin Sergüzeşti: Mir Ali Bey'in Doğu Afrika Seferleri ve Portekiz'deki Esareti*

HAVA ÖNALAN**

ÖZ

THE ADVENTURE OF AN
APOSTATE SAILOR:
MIR ALI BEY'S EAST
AFRICAN EXPEDITIONS AND
CAPTIVITY IN PORTUGAL

ABSTRACT

Osmanlı Devleti'nin Hind Okyanusu'ndaki Portekiz varlığına karşı bölgesel nüfuzunu artırma stratejisinin bir parçası olarak 1585 yılında Mogadişu'ya gönderilen Mir Ali Bey, 1589 yılında Mombasa'da Portekizliler tarafından esir alınarak önce Hindistan'a, ardından Portekiz'e götürülmüştür. Portekiz kaynaklarına göre; Lizbon'daki São Julião da Barra Kalesi'nde esir olduğu esnada Hristiyan olarak adını Francisco Julião olarak değiştirmiştir. Bu olay, yalnızca bireysel bir dönüşüm değil aynı zamanda Osmanlı-Portekiz rekabetinin dinî ve siyasi boyutlarına da ışık tutmaktadır. Bu çalışma, 16. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı-Portekiz rekabeti bağlamında Doğu Afrika kıyılarında Osmanlı temsilcisi olarak görevlendirilen Mir Ali Bey'in faaliyetlerini ve esaret sürecini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma; Portekiz arşiv belgeleri ile dönemin birincil kaynak niteliğindeki kroniklerine dayanarak bir Osmanlı denizcisinin Afrika'dan Portekiz'e uzanan yolculuğu ve Lizbon'daki esaret hayatına dair sınırlı kayıtları incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Portekiz, 16. yüzyıl, Mir Ali Bey, Esaret.

MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Type: Research Article
Geliş Tarihi: 12 Mayıs 2025 | Date Received: 12 May 2025
Kabul Tarihi: 24 Temmuz 2025 | Date Accepted: 24 July 2025

ATIF | CITATION

Önal, Hava. "Mürted Bir Denizcinin Sergüzeşti: Mir Ali Bey'in Doğu Afrika Seferleri ve Portekiz'deki Esareti". *Kadim* 10 (Ekim 2025), 1-21. doi.org/10.54462/kadim.1697957

* Bu makale, 1-4 Temmuz 2024 tarihlerinde Leeds'de düzenlenen International Medieval Congress'te (IMC) sunulan "A Segment on the Ottoman-Portuguese Struggle: The Adventure of Mir Ali Beg from Afrika to Lisbon" adlı tebliğin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir.

** Dr., Bağımsız Araştırmacı. İstanbul/ Türkiye, havvaonalan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7759-1142.

As part of the Ottoman Empire's strategy to expand its regional influence against Portuguese presence in the Indian Ocean, Mir Ali Bey was dispatched to Mogadishu in 1585. In 1589 he was captured by the Portuguese in Mombasa and subsequently transferred first to India and then to Portugal. According to Portuguese sources, during his captivity in the São Julião da Barra Fortress in Lisbon he converted to Christianity and adopted the name Francisco Julião. This incident reflects not only a personal transformation but also sheds light on the religious and political dimensions of the Ottoman-Portuguese rivalry. This study aims to examine the activities and captivity of Mir Ali Bey, who was appointed as an Ottoman representative along the East African coast during the final quarter of the 16th century within the context of the Ottoman-Portuguese rivalry. Drawing on Portuguese archival documents and contemporary primary sources the research seeks to explore the journey of an Ottoman seafarer from Africa to Portugal and to analyze the limited records concerning his life in captivity in Lisbon.

Keywords: Ottoman Empire, Portuguese, 16th century, Mir Ali Beg, Captivity.

GİRİŞ

Portekizlilerin Doğu Afrika kıyılarıyla kurduğu ilk doğrudan temaslar, 15. yüzyılın sonlarında Avrupa merkezli denizcilik faaliyetlerinin hız kazandığı bir döneme denk gelmektedir. Bu temaslar, Vasco da Gama'nın 1498 yılında Hindistan'a gerçekleştirdiği keşif seferi sırasında Mozambik, Mombasa ve Malindi gibi kıyı şehirlerine uğramasıyla gerçekleşmiştir. Gama'nın bu bölgelere yönelik gözlemleri bir seyyahın bireysel izlenimleri olmanın ötesinde, Portekiz'in Hind Okyanusu'nda kurmayı hedeflediği deniz imparatorluğunun ilk ipuçlarını vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Doğu Afrika kıyı şeridi, o dönemde Hindistan ve Kızıldeniz ile bağlantılı gelişmiş bir Müslüman ticaret ağına ev sahipliği yapmaktaydı. Bu ticaret ağında baharat, altın, değerli taşlar, dokuma ürünleri ve köle gibi malların yoğun biçimde el değiştirdiği liman kentleri önemli bir rol oynamaktaydı. Fernão Lopes de Castanheda gibi dönemin Portekizli tarihçilerine göre Mozambik Limanı, bu ticaretin merkezlerinden biri olup Hindistan ile Kızıldeniz'den gelen Müslüman tüccarların aktif olduğu bir noktadaydı. Portekizlilerin bölgeye ilk gelişlerinde yerel halk tarafından *Türk* olarak tanımlandıklarına dair bilgiler de mevcuttur.¹

Günümüzde Mozambik sınırları içerisinde yer alan Sofala, sahip olduğu zengin altın yataklarıyla tarih boyunca bölgenin ekonomik potansiyelini yansıtan önemli bir ticaret merkezi olarak öne çıkmıştır. 16. yüzyılın önde gelen Portekizli tarihçilerinden João de Barros (ö. 1570), Vasco da Gama'nın seyahatlerini konu edinen anlatısında Sofala'dan *altınlarıyla ünlü* bir şehir olarak söz etmektedir. Portekizliler bu bölgedeki ticaret üzerinde kalıcı bir denetim elde edebilmek amacıyla 1505 yılında Sofala'da, 1507 yılında ise Mozambik'te kaleler inşa etmişlerdir. Bununla birlikte bölgedeki yerel güçlerle -bilhassa Malindi Sultanlığı ile- ittifak kurarak siyasi nüfuzlarını pekiştirmeye çalışmışlardır. Malindi Sultanı Ali tarafından Portekiz Kralı Dom I. Manuel'e (ö. 1521) gönderilen bir mektupta, iki taraf arasında dostane ilişkilerin tesis edildiği açıkça ifade edilmektedir. Başka bir yazısmada ise Malindi Sultanının kendisini Portekiz kralının hizmetinde gördüğü, ömrünün sonuna kadar Portekizlilerle barış içinde yaşamaya kararlı olduğu belirtilmektedir. 1521 yılına ait bir belgede Malindi Hükümdarı el-Alawali'nin Hindistan'a yapmayı planladığı deniz yolculuğu için Portekiz kralından destek talebinde bulunduğu görülmektedir. İki taraf arasında uzun süredir devam eden dostane ilişkilerin sağlam bir temele dayandığı, planladığı seferin başarılı olması için Portekiz desteğinin kritik öneme sahip olduğunu ifade etmektedir.²

Doğu Afrika kıyıları 16. yüzyıl boyunca yalnızca zengin doğal kaynakları ve ticaret ağlarıyla değil aynı zamanda Osmanlı-Portekiz rekabetinin merkezinde yer almasıyla da öne çıkmaktadır. Malindi, Mombasa, Kilva ve Mozambik gibi *el-Sevâbil* olarak anılan kıyı bölgeleri, zengin ve yoğun bir ticaret ağına ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgelerde başta altın ile köle olmak üzere çeşitli ürünlerin ihracatı yapılırken karşılığında değerli taşlar gibi kıymetli malların ithalatı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ticaret, Arap ve Hintli tüccarların aracılığıyla Hind Okyanusu ile Kızıldeniz arasında sürekli ve dinamik bir ticari dolaşım

1 Fernão Lopes de Castanheda, *Historia do Descobrimento e Conquista da India pelos Portugueses* (Lisboa: Na Typographia Rollandiana, 1833), 1/18-19; João de Barros, *Da Ásia: Dos Feitos que os Portuguezes Fizeram na Conquista e Descobrimento das Terras e Mares do Oriente* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1778), 1/292-293.

2 Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT), Coleção de cartas, Núcleo Antigo, 891, Maço, 1/18.

sağlamıştır.³ Bu ekonomik canlılık, Doğu Afrika kıyı şeridinin stratejik önemini artırarak Portekizlilerin bölgeye olan ilgisinde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, bölgenin sadece ticari bir merkez değil aynı zamanda Osmanlı-Portekiz rekabetinin yaşandığı başlıca sahalardan biri hâline geldiği görülmektedir. Bilhassa 16. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz ve Hind Okyanusu üzerindeki hakimiyetini genişletme çerçevesinde bu kıyı bölgeleri üzerinde doğrudan egemenlik kurma girişimleri hız kazanmıştır. Portekiz nüfuzunu sonlandırmak üzere Doğu Afrika kıyılarına gönderilen Mir Ali Bey'in faaliyetleri ve akabinde esir düşmesi, iki devlet arasındaki mücadelenin seyrini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu çalışma, Osmanlı kaynaklarında hakkında sınırlı bilgi bulunan Mir Ali Bey'in bilhassa Portekiz'deki esaret sürecine dair mevcut bilgi eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi, söz konusu esaretin gerçekleştiği mekân ile bu sürece zemin hazırlayan Doğu Afrika'daki askerî faaliyetlere dair veriler sunmaktır. Bu minvalde; Osmanlıların Doğu Afrika'daki Portekiz hâkimiyetine karşı izlediği politikalar, yerel güçlerle kurduğu ittifaklar ve bu süreçte yaşanan çatışmalar sonucunda güçlü bir Osmanlı denizcisinin Portekiz'de son bulan esaret süreci ele alınacaktır. Osmanlı kaynakları, Portekiz arşiv belgeleri ve dönemin Portekiz kronikleri ışığında on altıncı yüzyılın son çeyreğinde Doğu Afrika kıyılarındaki güç dengelerinin nasıl şekillendiğini anlamaya yönelik kapsamlı bilgiler sunularak literatürdeki Portekizce kaynak kullanımındaki eksikliğe önemli bir katkı sağlanması hedeflenmektedir.

1. Mir Ali Bey'in Doğu Afrika Kıyılarındaki Faaliyetleri

Malindi Sultanları ile kurulan dostane ilişkiler, on altıncı yüzyılın ilk yarısında Portekizlilerin Doğu Afrika'daki varlığını belirgin şekilde güçlendirmiştir. Ancak bu varlık, bölgeye *Rumes* olarak adlandırdıkları Osmanlıların gelişine kadar devam edebilmiştir. Doğu Afrika kıyılarındaki Osmanlı varlığına ilişkin artan endişelerin, dönemin yazışmalarına yansımaları görmektedir. Söz gelimi; João de Sepúlveda'nın 10 Ağustos 1542 tarihinde Mozambik'ten gönderdiği mektup, Portekiz Kralı III. João'yu (ö. 1557) Osmanlı tehlikesi hakkında uyarmaktadır. 1541 yılında Malindi kıyılarına yaptığı ziyaret sırasında Portekiz'e ait gemilere yönelik gerçekleştirilen saldırıların ardından bölgeye büyük bir Türk donanmasının geleceğine ve kalelere yönelik harekât başlatılacağına ilişkin istihbarat aldığını bildirmektedir. Müttefiklerin ise bu gelişmeler karşısında Türk tehdidi nedeniyle ciddi bir tedirginlik yaşadıklarını belirten Sepúlveda; kalelerin herhangi bir dış yardıma erişiminin mümkün olmadığını, yalnızca güçlü bir savunma ile güvence altına alınabileceği uyarısında bulunarak acil önlem alınması gerektiğini vurgulamıştır.⁴

Hind Okyanusu'nda Portekizlilere karşı yürütülen mücadelede etkin rol oynayan ve elde ettiği başarılarla Süveyş kapudanlığına atanan Sefer Reis, 1565 yılında Doğu Afrika kıyılarına bir sefer düzenlemeyi planlamış ancak 29 Mayıs 1565 tarihinde vefat etmiştir.⁵ Portekiz

3 Salih Özbaran, *Umman'da Kapanan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz* (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2013), 136-137.

4 ANTT, Corpo Cronológico, Parte, 1, Maço, 72/87.

5 Robert Bertram Serjeant, *The Portuguese off the South Arabian Coast: Hadrami Chronicles* (Oxford: At the Clarendon Press, 1963), 110-111.

kaynaklarında sıkça yer alan Sefer Reis'in cesur hamleleri, dönemin dikkat çeken olayları arasında yer almaktadır. Tarihçi Diogo do Couto (ö. 1616); Sefer Reis'i büyük bir korsan, cesaret ve feraset sahibi, danışılması gereken bir şahsiyet olarak tasvir etmektedir.⁶ Yine 1566 yılında Matias Bicudo Furtado tarafından Kahire'den yazılan bir mektupta da Sefer Reis hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Sefer Reis'in on kadırgalık bir filo ile Süveyş'ten Hindistan'a doğru yola çıktığını, Sokotra Adası'ndan ayrıldıktan sonra şiddetli bir fırtınaya yakalandığını, ölüm tehlikesi geçirerek Aden'e dönmek zorunda kaldığını ve burada üç gün sonra vefat ettiğini bildirmektedir. Bu Osmanlı denizcisinin Malindi kıyılarına yönelik yağma girişimi ve Mozambik'te krallığa ait bir gemiyi ele geçirme planının kayıtlarda yer alması, Osmanlı'nın bölgedeki faaliyetlerinin casuslar tarafından yakından takip edildiğini açıkça göstermektedir. Furtado, Sefer Reis'in ölüm haberinin henüz ulaşmadığını belirttikten sonra Osmanlı esirlerinin satışa çıkarılması hâlinde bu esirlerin mutlaka Hristiyanlar tarafından satın alınması gerektiğini bilhassa vurgulamaktadır.⁷

Osmanlı Devleti'nin Mozambik ile Malindi bölgelerine yönelik bir sefer planladığını öğrenen Portekiz kuvvetleri, Doğu Afrika'daki varlıklarını tehlikeye atacak olası girişimlere karşı önlem almaya başlamışlardır. Bu süreçte, Sefer Reis'in ardından bölgeye gönderilen Mir Ali Bey'in yürüttüğü faaliyetler akabinde esir düşmesi, 16. yüzyılın son çeyreğinde Doğu Afrika kıyılarında yaşanan güç mücadelesinin çarpıcı bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1: 1572 Yılına Ait Bir Tasvirde Mombasa, Kilwa ve Sofala (Georg Braun-Frans Hogenberg, *Arabiae Foelicis Emporium Celeberrimi Nominis, quo ex India, Aethiopia ... [on sheet with] Mombaza [and] Quilwa [and] Cefala, Cologne 1572* (Erişim 21 Haziran 2025)).

Malindi girişimi, Osmanlıların bölgedeki stratejik çıkarları açısından büyük bir öneme sahipti. Zira kereste bakımından oldukça zengin olan bu bölge, özellikle Süveyş'te inşa edilmesi planlanan donanmanın ihtiyaç duyduğu malzemenin tedariki açısından ideal bir kaynak olarak görülmekteydi. Diogo do Couto da Osmanlıların Malindi üzerindeki hâkimiyet çabalarının bu doğrultuda şekillendiğine dikkat çekmektedir. Ancak Portekizlilerin Hind Okyanusu'nda *cartaz*⁸ adı verilen izin belgesi sistemiyle uyguladıkları sıkı denetim, Osmanlılar açısından yalnızca ticari bir kayıp değil aynı zamanda siyasi prestijlerini doğrudan etkileyen ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır.⁹

6 Diogo do Couto, *Da Ásia* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1782), 7/46.

7 ANTT, Corpo Cronológico, Parte, 1, Maço, 107/101.

8 Portekiz'in Hind Okyanusu'ndaki gemi geçişlerini denetlemek için verdiği resmi izin belgesidir.

9 Diogo do Couto, *Da Ásia* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1788), 10/178.

Portekizliler, karşı karşıya bulundukları tehdidin ciddiyetini göz önünde bulundurarak stratejik bir yaklaşım benimsemişlerdir. 1580 yılında İspanya hakimiyetine girerek faaliyetlerini II. Felipe'nin egemenliği altında sürdürürken Osmanlı toprakları hakkında bilgi toplamak amacıyla Yemen ile Habeşistan'ın önemli ticaret limanlarından biri olan Sevakin'de görünmeye başlamışlardır. 7 Ramazan 988 (16 Ekim 1580) tarihli bir hükümde, Habeş Beylerbeyi tarafından Mısır Beylerbeyine iletilen bilgilere göre Portekiz gemilerinin Habeş kıyılarında varlık göstermeye devam ettiği bilgisi verilmiştir.¹⁰

Osmanlı Devleti, İspanya Kralı'nın Hindistan'daki stratejik kaleleri ele geçirmesinin Yemen, Hicaz ve Habeş bölgeleri için ciddi bir tehdit teşkil ettiğinin bilincindeydi. Bu minvalde, bölgedeki liman savunmalarının yetersizliği dikkate alınarak muhtemel bir İspanyol saldırısına karşı Süveyş'te donanma inşası zorunlu hale gelmişti.¹¹ Müslüman kıyafetleriyle dolaşan iki Portekizlinin iskele ve köprüleri incelerken yakalanmaları, üzerleple rinde gözlemlerine dair notların bulunması, casusluk faaliyetlerinin devam ettiğini açıkça göstermektedir.¹² Bu durum, 14 Mart 1583 tarihli bir başka kayıta daha ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Kayda göre; İspanya Kralı tarafından görevlendirilen iki Portekizli casus, kılık değiştirerek Yemen'den Aden Limanı'na ulaşmaya çalışırken Yemen beylerinden Hızır Bey tarafından yakalanmıştır. Ancak yakalandıktan sonra kaçmayı başaran casuslar, Sevakin'e gitmiştir. Casusların Sevakin'de bulunduğu dair haber alınır alınmaz harekete geçilmiş, Habeş Kralı Sarsa Dengel'e (ö. 1597) gitmek üzereyken Sevakin Limanı'nda yeniden yakalanmışlardır. Üzerlerinden çıkan mühürlü mektuplar ise İstanbul'a gönderilmiştir.¹³

Casus faaliyetleri, Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından Portekizlilerin Hind Okyanusu'ndaki Portekiz varlığını sona erdirmek için bir fırsattı.¹⁴ Zira Couto; III. Murad'ın (ö. 1595), Portekizlilerin Hind Okyanusu'ndaki gücü ve önemli noktadaki hakimiyetine karşı bu bölgede Osmanlı egemenliğini tesis etmesi için Hasan Paşa'yı özellikle görevlendirdiğine vurgu yapmaktadır.¹⁵ Couto, *Mirasenasi* olarak adlandırdığı Hasan Paşa'nın bu görev için Mir Ali Bey'i Doğu Afrika kıyılarına gönderdiğini söyleyerek onu *denizcilik alanında usta, kibirli, aceleci fakat yönetme noktasında çok yetenekli olmayan biri* olarak tanımlamaktadır. Bu yetenekli denizciye Malindi kıyısındaki tüm limanları incelemesi, bu bölgelerden hangisinin bir kale inşası için en elverişli olduğunu belirlemesi ve yerel halkı Osmanlı hizmetine çekmek amacıyla kapsamlı vaatlerde bulunarak ikna etmeye çalışması talimatı verilmişti.¹⁶

Hasan Paşa, Yemen Beylerbeyi olarak görev yaptığı dönemde Portekiz donanmasının Kızıldeniz'de yeniden faaliyet göstermeye başlaması üzerine 1581 yılında Mir Ali Bey'i, üç kadırğa ile Maskat'taki Portekizlilere karşı bir sefer düzenlemekle görevlendirmiştir. O dönemde Maskat'ta yaklaşık yüz Portekizli bulunsa da şehirde resmî bir Portekiz temsilcisi veya görevlisi yer almıyordu. Bu durum Osmanlıların şehri ele geçirmesini kolaylaştı-

10 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Asafî Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A.DVNSMHH.d), 43/339.

11 BOA, A.DVNSMHH.d, 48/977.

12 BOA, A.DVNSMHH.d, 48/610.

13 BOA, A.DVNSMHH.d, 48/977.

14 Giancarlo Casale, *The Ottoman Age of Exploration* (New York: Oxford University Press, 2010), 164.

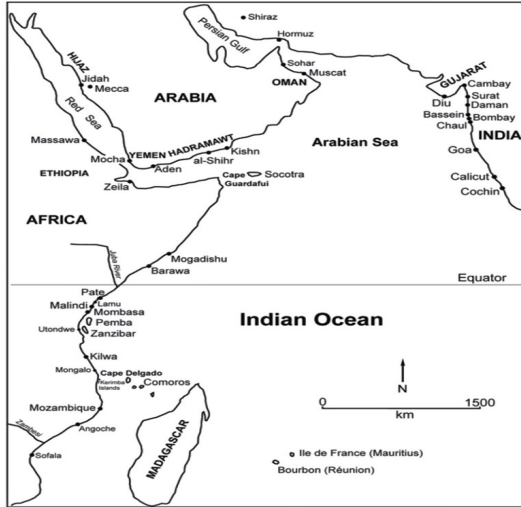
15 Rui Manuel Loureiro, "16. Yüzyılın Sonlarına 17. Yüzyılın Başlarına Ait Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri", *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu: 16'ncı ve 17'nci Yüzyıllarda Hint Okyanusu'nda Osmanlı Deniz Varlığı* (İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2008), III-8-9; Casale, *The Ottoman Age of Exploration*, 164.

16 Bu vaatler arasında Portekizlileri sadece kendi bölgelerinden değil, Mozambik ve Cuama Madenleri'nden bile uzaklaştırmaya yetecek destek ile kaynakların sağlanacağı yer alıyordu. Couto, *Da Ásia*, 10/ 179.

tırırken halkın diğer Arap şehirlerine sığınmasına yol açmıştır. Maskat altı gün boyunca yağmalandıktan sonra üç Portekiz kalyonu ve ele geçirilen ganimetlerle birlikte Muha'ya geri dönmüştür.¹⁷ Bu hadise, Osmanlıların bölgedeki etkinliğini artırırken Portekiz'in Kızıldeniz üzerindeki etkisini zayıflatmıştır. Olası bir saldırıya karşı bölgedeki kalelerin yeterince sağlam olmaması nedeniyle bilhassa 1580 yılından itibaren Habeş beylerbeylerinin kıyı şeridini korumak amacıyla mevcut kaleleri güçlendirdiği, yeni kaleler inşa etmeye çalıştığı görülmektedir.¹⁸

Mir Ali Bey, 1585 yılının sonlarında Maskat'ta Osmanlı egemenliğini tesis etmesinin ardından Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından Doğu Afrika kıyılarında Osmanlı nüfuzunu güçlendirmek, şehir devletleri arasında Portekizlilere karşı ittifak kurulabilecek unsurları tespit etmek ve Malindi'de bir kale inşa etmek üzere görevlendirilerek bölgeye gönderilmiştir.¹⁹ Mogadişu'da sıcak bir ilgiyle karşılanmış, şehrin önde gelenleri ise Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını ifade ederek güney kıyılarına düzenlenmesi planlanan seferin masraflarını gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Ayrıca seferin diğer şehirleri kapsayan bölümü için bazı yerel tekneler tahsis edilmiş, ziyaret edilen her şehirde erzak ile para desteği sağlamıştır.²⁰

*"Bir adamın şansı veya gücü ne kadar büyük olabilir ki! İşte o, tam da böyle biriydi. Mir Ali Bey adındaki bu Müslüman; cesur ve gözü pek biri olarak görülürdü."*²¹ Bu ifade, kaynaklarda Mir Ali Bey'in Doğu Afrika kıyılarında kısa sürede uygulamaya koyduğu etkili politikalar neticesinde oluşturduğu güçlü izlenimi yansıtmaktadır. Cesareti, kararlılığı ve liderlik vasıfları ile cesur bir figür olarak tasvir edilmiştir.

Şekil 2: Hind Okyanusu ve Doğu Afrika Kıyıları (Thomas Vernet, "Slave trade and Slavery on the Swahili Coast (1500-1750)", *Africa World Press* (2009), 40.)

17 Loureiro, "Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri", III-9.

18 BOA, A.DVNSMHM.d, 39/111; A.DVNSMHM.d, 43/326, 43/339; BOA, A.DVNSMHM.d, 48/9.

19 Loureiro, "Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri", III-10.

20 Couto, *Da Ásia*, 10/180-181.

21 Casale, *The Ottoman Age of Exploration*, 165, 241.

Osmanlı birliklerinin Mogadişu ve diğer bölgelerdeki faaliyetleri gerek casuslar gerekse müttefikler aracılığıyla Portekizliler tarafından yakından takip ediliyordu. Zira Mir Ali Bey'in Pate'de bulunan Diu kaptanına ait bir gemiyi ele geçirerek içinde bulunan yaklaşık on ya da on iki kişiyi esir aldığı bilgisinin, Malindi kıyılarından sorumlu Portekizli kaptan Rui Lopes Salgado'ya ulaşması uzun sürmemiştir. Bu hadisenin duyulmasıyla birlikte kıyılardaki tüccarlar ile Hristiyanlar Malindi'de toplanmaya başlamıştır. Nitekim Salgado, Osmanlı birlikleri ile mücadele etmek yerine Malindi Limanı'ndaki savunma hattını güçlendirmeyi tercih etmiştir. Osmanlı birliklerinin Pate'ye kadar ulaştığına dair haberlerin gelmesi üzerine, daha önce Malindi kıyılarından sorumlu olan Portekizli kaptan Roque de Brito ile beraberindeki on beş kişi güvenlik endişesiyle Lamu yöneticisinin yanına gitmiştir. Brito'nun bu bölgede bulunduğunu Müslümanlar aracılığıyla öğrenen Mir Ali Bey, Lamu yöneticisine bir mesaj göndererek Portekizlilerin kendisine teslim edilmesini talep etmiş ve taleplerinin reddedilmesi durumunda ise Lamu topraklarını tahrip edeceğini bildirmiştir.²² Couto; Brito'nun, Pate'deki Müslümanların düzenlediği bir hile sonucunda esir alındığını söylemektedir. Anlatımına göre; Pate'deki Müslümanlar, Portekizlilerin teslim edilmesi karşılığında Lamu yöneticisinin güvenliğini garanti altına alacaklarını taahhüt etmişlerdir. Yaşlı ve kör bir Müslüman olan Lamu yöneticisi, Pate'deki Müslümanların baskıları sonucunda Portekizlileri, Osmanlılara teslim etmeyi kabul etmiştir. Neticede Brito ile beraberindeki Portekizliler esir alınmış, aralarında Brito'ya ait bir fusta, yaklaşık yirmi bin cruzado değerindeki altın ve kehribar da ganimet olarak ele geçirilmiştir. Yaklaşık yirmi gemiden oluşan filoyla silahlandırılmış Müslümanları yerleştiren Mir Ali Bey, kendisine destek olacağını düşündüğü Pate kralıyla anlaşma yapmak için geri döndüğü esnada içinde otuzdan fazla Portekizlinin bulunduğu bir gemi ile karşılaşmıştır. Ancak Portekizlilerin savunma yapmasına fırsat vermeden hücumla geçince direnişle karşılaşmıştır. Bu sebeple esir aldığı Brito'ya, gemideki Portekizlilere teslim olmaları yönünde bir mesaj iletmesi için baskı yapmıştır. Gemidekilere, teslim olmaları halinde serbest bırakılacakları taahhüt edilmiş ancak yine de Brito'nun gönderdiği mesaj, gemide fikir ayrılığına yol açmıştı. Bazıları teslim olmayı önerirken diğerleri ise savaşmayı tercih etmiştir. Ancak ortak alınan kararla, teslim olmayı kabul ettikleri esnada esir alınmışlardır. Mir Ali Bey esirlerle birlikte yola çıktıktan sonra eskimiş bir geminin Muha Limanı'nda parçalanmasının ardından onları Yemen'in San'a şehrine götürerek burada Hasan Paşa'ya teslim etmiştir. Couto, Hasan Paşa'nın esirlere iyi davrandığını, Brito'yu ise III. Murad'a hediye olarak gönderdiğini söylemektedir. Esirlerin bazıları zamanla fidye karşılığında serbest bırakılmıştır. İstanbul'a gönderilen Brito ise iki bin cruzado²³ fidye karşılığında serbest kaldıktan sonra İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.²⁴

Tarih-i Selânikî'de anlatıldığı üzere Zilka'de 994 (Kasım 1586) tarihinde Yemen Beylerbeyi Hasan Paşa tarafından gönderilen bir arzda, İspanya'ya ait dört kadirganın daha önce onarılan kaleye mühimmat taşıırken Osmanlı gemileriyle karşılaşmıştır. Bu karşılaşma esnasında çıkan çatışma sonucunda dört İspanyol²⁵ kadirgasının karaya oturduğu, gemilerdeki ganimetlerin ele geçirildiği ve kaptan ile önemli rütbedeki askerlerin padişaha sunulmak

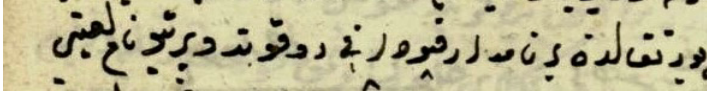
22 Couto, *Da Ásia*, 10/181-182.

23 Portekiz para birimi.

24 Couto, *Da Ásia*, 10/182-186; João de Santos, *Ethiopia Oriental*, ed. Mello d'Azevedo (Lisboa: Bibliotheca de Classicos Portuguezes, 1891), 1/288.

25 Portekizliler 1580-1640 yılları arasında faaliyetlerini İspanya yönetimi altında gerçekleştirdikleri için bu tarihlere ait kayıtlarda İspanya ibaresine sıklıkla rastlanmaktadır.

üzere İstanbul'a gönderildiği bildirilmiştir.²⁶ Roque de Brito ile beraberindeki Portekizli esirler, Receb 995 (Haziran 1587) tarihinde İstanbul'da Kılıç Ali Paşa'ya teslim edilmiştir.²⁷ Yine 10 Muharrem 996 (11 Aralık 1587) tarihli bir mühimme kaydına göre Roque de Brito; Hindistan'dan Habeş, Yemen, Mekke ve Medine'ye yağma yapmak amacıyla gelmiştir. Aralarında Roque de Brito'nun da bulunduğu Portekizli esirleri İstanbul'a gönderen Hasan Paşa, iki hil'at ve değerli taşlarla süslenmiş bir kılıç ile taltif edilmiştir.²⁸

Şekil 3: Mühimme Kaydında Roque de Brito'nun Yazılışı (A.DVNSMHM.d, 62/453)

Doğu Afrika kıyılarındaki yaşanan bu gelişmeler, Malindi kralının elçisi tarafından Portekizlilere haber verilmişti. Elçinin söylemleri, Osmanlı askerlerinin Doğu Afrika kıyılarında oluşturduğu tahribat ve bölgedeki diğer kralların Osmanlılarla yaptıkları ittifak üzerinedir. Mombasa hâkiminin, Osmanlılara kendi topraklarında kale yapmalarını teklif etmesi şüphesiz Portekizliler nezdinde bir yıkım olacaktı. Çünkü Türklerin Mombasa'da hakimiyet kurması, Mozambik'e hâkim olunmasının yolunu açacak önemli bir gelişme olarak görülüyordu. Hindistan Genel Valisi Duarte de Meneses; Osmanlı Devleti'nin bu bölgedeki etkisini engellemek, Türklerle iş birliği yapan yerel krallıkları cezalandırmak amacıyla Martim Afonso de Melo'yu 1587 yılı başlarında iki kadirge, üç kalyon ve on üç fustadan oluşan bir filoyla Doğu Afrika kıyılarına göndermiştir.²⁹ Melo, Mombasa'yı yakıp tahrip ettiği esnada şehrin yöneticisi, tüm bu olayları uzaktan seyretmekle yetinmek zorunda kalmıştı. Bu hadiseyi kaleme alan Couto; Mombasa hâkiminin Türklerle ittifak yaptığı için pişmanlık duyduğunu, Portekizlilerle barış yapmak istediğini kaydetmiştir.³⁰ Melo, Osmanlı donanmasının faaliyetleri ile özellikle kadirge inşa edip etmedikleri hakkında bilgi almak amacıyla Portekiz dostu olan Keşmir kralına iki gemi göndermiştir. Bu esnada Mir Ali Bey'in sefer için hazırladığı dört kadirgenin Malindi sahiline doğru yelken açacağına dair söylentiler dolaşmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlıların bir sonraki yaz Mombasa'da bir kale inşa etmeye karar verdikleri, bu girişimin bölgedeki yerel hükümdarlar daha önce yapılan bir anlaşmanın gereği olduğu da teyit edilmiştir.³¹

2. Zimbalarla ve Portekizlilerle Mücadele

Afonso de Melo'nun kendilerini cezalandırması neticesinde ağır kayıplar vererek ciddi sıkıntılar yaşayan bölgedeki Müslüman topluluklar, onun bölgeden ayrılmasının ardından Mir Ali Bey'e elçiler aracılığıyla mektuplar, hediyeler göndermişlerdir. Mektuplarda;

26 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, nşr. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 175-176; Hulusi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi (923-1012/1517-1604)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003), 1/CLXVIII-CLXIX.

27 Selânikî, *Tarih-i Selânikî*, 185.

28 BOA, A.DVNSMHM.d, 62/453.

29 Couto, *Da Ásia*, 10/328-330.

30 Couto, *Da Ásia*, 10/ 399-400.

31 Couto, *Da Ásia*, 10/404.

Portekizlilerin verdiği zararın ve yol açtığı can kayıplarının intikamının alınması, onların bölgeden tamamen uzaklaştırılması için bir an önce harekete geçilmesi talep edilmiştir.³² Bu talepler doğrultusunda dört kadirga ve Roque de Brito'dan ele geçirilen fusta ile birlikte 1589 yılı başlarında yola çıkan Mir Ali Bey, ilk olarak Müslümanların yaşadığı Mogadişu'ya ulaşmıştır. Kıyı boyunca Müslüman şehirlerini ziyaret ettikten sonra, Portekizlilerin müttefiki olan Malindi kralını cezalandırmak amacıyla şehre yönelmiştir. O esnada Malindi'de bulunan Portekizli Kaptan Matheus de Vaconcelos, Osmanlı gemilerinin limanda demirlemiş olduğunu görünce iki top ile ateş açmaya başlamıştır.³³ Filo, beklenmeyen bu saldırı karşısında rotasını Mombasa'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Ancak Portekizliler, casusları vasıtasıyla önceden bilgi alarak Hindistan Valisi Manuel de Sousa Coutinho'yu bu konuda haberdar etmişlerdi.³⁴ Manuel de Sousa Coutinho'nun kardeşi Thomé de Sousa Coutinho komutasındaki yirmi gemi ve dokuz yüz savaşçı, Osmanlı birlikleriyle mücadele etmek üzere Goa'dan Doğu Afrika kıyılarına doğru yola çıkmıştır. Ancak şiddetli rüzgâr ve fırtına nedeniyle gemiler dağılmış, iki büyük kadirga dışındaki diğer gemiler Müslümanların yaşadığı Brava şehrine ulaşmıştır. Portekizliler burada Mir Ali Bey hakkında bilgi edinmişlerdir.³⁵ Lamu Adası'na ulaştıklarında ise Matheus de Vaconcelos'tan Osmanlı gemilerinin Mombasa'da olduğuna dair bir mesaj almışlardır. Neticede Portekiz birlikleri, 5 Mart sabahı Mombasa şehrine ulaşmıştır.

Osmanlı askerleri, Mombasa'da daha önce Osmanlılar tarafından inşa edilen kalede bulunarak Portekiz donanmasının gelişine karşı gerekli tedbirleri almışlardır. Thomé de Sousa Coutinho, donanma harekâtını dikkatli ve stratejik bir şekilde planlamıştır. Harekât sırasında küçük gemiler öncü birlikler olarak önden ilerlerken kadirgalar ise daha geriden hareket ederek onları desteklemiştir. Portekiz filosunun savaş atmosferinden ziyade tören havasında hareket etmesi, psikolojik üstünlük sağlamaya yönelik bir tutum olarak değerlendirilebilir. Osmanlı kalesinden açılan top atışlarının isabet sağlayamaması, büyük bir hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştı. Her ne kadar kadirgalara yönelik daha etkili bir top saldırısı planlamış olsa da Portekiz amiral gemisinden açılan yoğun ateş sonucu kale komutanının hayatını kaybetmesi, Osmanlı savunma hattının çökmesine sebep olmuştur. Bu gelişme, Osmanlı askerleri arasında paniğe yol açmış ve birliklerin kaleyi terk ederek geri çekilmesiyle neticelenmiştir. Öte yandan Mir Ali Bey, atına binerek Mombasa hâkiminin bulunduğu şehrin iç kesimlerine doğru yönelmiştir.³⁶

Matheus de Vasconcelos'un; şehrin surları yakınında bulunan iki galeota ile bir fustayı ele geçirmesi bu gemilerdeki ganimetler, köleler ve kalede bulunan ağır topların Portekizlilerin kontrolüne geçmesini sağlamıştır. Direnen Osmanlı askerleri öldürülürken bazıları denize atlayıp yüzerek kıyıya ulaşmayı başarmışlardır. Ancak bu esnada Osmanlı askerleri, Zimba olarak bilinen yamyam bir kabilenin saldırısına uğramıştır.³⁷ Osmanlı birlikleri, Portekizlilerin gelişinden önce Zimbalara karşı bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Mombasa hâkimi, bu çatışmayı sonlandırması için Thomé de Sousa Coutinho'ya bir mesaj göndermiş,

32 Diogo do Couto, *Da Ásia* (Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1788), 11/27-28.

33 Couto, *Da Ásia*, 11/27-28.

34 Couto, *Da Ásia*, 11/ 27-28.

35 Couto, *Da Ásia*, 11/ 31.

36 Couto, *Da Ásia*, 11/37-40; Santos, *Ethiopia Oriental*, 409.

37 Misyoner João dos Santos (ö. 1622) ile Couto, Zimbaları yamyam bir kabile olarak betimlemişlerdir.

Coutinho ise Türklerin teslim edilmesi şartıyla bu isteği yerine getireceğini bildirmiştir. Ancak beklediği ittifak sözünü alamayan Coutinho, 7 Mart sabahı yaklaşık beş yüz askerini karaya çıkarmıştır. Halkın ormanlık alana çekilmesi sonucunda direnişle karşılaşmayan Portekizliler, şehri ateşe vermişlerdir. Adada saklanan ve Zimbalar tarafından öldürülme korkusu taşıyan Türkler ile diğer Müslümanların, hayatta kalabilmek için Portekizlilere sığınmayı ve esir alınmayı tercih edecekleri öngörülmüştü. Zira Mombasa şehrinin tahrip edilmesinin ardından Zimba topluluğu, Portekizlilerin bölgedeki askerî operasyonlarını tamamladığını gözlemleyerek Thomé de Sousa Coutinho'ya bir mesaj göndermişlerdi. Bu mesajda; dostane ilişkiler kurma niyetinde olduklarını, onlarla herhangi bir çatışmaya girmek istemediklerini, Mombasa Adası'na girip ormanlık alanlarda saklanan Müslümanları tespit ederek onları öldürmeyi amaçladıklarını dile getirmişlerdir. Coutinho; adada saklanan Müslümanların ve Osmanlı askerlerinin, Zimbaların eline düşme korkusuyla sahile kayacağı ve bu durumun onları Portekizlilere teslim olmaya zorlayacağını düşünüyordu.³⁸ Zimbaların adaya saldıracağı gün önceden bilindiğinden, adanın kıyılarına karadan görünür şekilde tekneler ve gemiler konuşlandırılmış, kaçanların kurtarılması için gerekli talimatlar verilmiştir. Nihayetinde Portekizliler, sahile doğru kaçan büyük bir kalabalığın teknelere doğru bağırarak kendilerini almaları için yardım istediklerine tanık olmuşlardı.

Zimbalar hızla yaklaşarak kaçanları öldürüp yemek üzere hazırlık yaparken Portekiz gemileri kıyıya mümkün olduğunca yaklaşarak kaçanları korumak amacıyla ateş açmıştır. O esnada Zimbaların hedefinde sürekli ok yağmuruna tutulan Mir Ali Bey, at üstünde denize girerek boynuna kadar suya battığı için Portekizlilerden yardım talebinde bulunmak zorunda kalmıştır. Otuz Osmanlı askeri ve iki yüzden fazla Mombasalı da Portekiz gemilerine binerek kurtulmayı başarmışlardır. Gemilere sığmayanlar ise Zimbaların eliyle ölmektense denize atlayarak ölmeyi tercih etmişlerdir.³⁹ João dos Santos, Zimbaların, nehrin karşı kıyısından Portekizliler ile Türkler arasında karada gerçekleşen çatışmayı uzaktan izlediklerini kaydetmiştir. Portekizlilerden korkan bazı Türkler, kadırgalardan kaçarak karaya çıkmaya çalıştıkları esnada Zimbalar bu kişileri yakalayıp parçalayarak yemiştir. Karada sığınacak güvenli bir yer olmadığını gören bazı Türk askerlerinin Portekiz gemilerine geri dönerek esir düşmeyi, Zimbalar tarafından yenmeye tercih etti dialar arasındadır.⁴⁰

Portekizliler, Zimba saldırılarından kurtardıkları Müslümanları donanmanın bulunduğu bölgeye naklettikten sonra, Mir Ali Bey'i kaptan gemisine almış, diğer askerleri ise farklı gemilere dağıtmışlardır. Couto, onun Portekizli kaptana hitaben yaptığı konuşmayı şu şekilde aktarmaktadır: Kötü talihime şaşırmıyorum zira savaşın sonuçları böyledir. Ancak Zimbaların beni barbarca ve insanlık dışı şekilde yemelerindense, Hristiyanlara esir düşmeyi tercih ederim. Nitekim daha önce de İspanya'da Hristiyanlara esir düşmüştüm.⁴¹

Kurtardıkları Osmanlı askerleri ve Türk kadırgalarıyla birlikte yola çıkan Portekiz donanması, 16 Mayıs 1589 tarihinde Hindistan Goa'ya ulaşmıştır. 1593 yılında Mombasa Kalesi, Portekizliler tarafından tahkim edildikten sonra ertesi yıl burada bir gümrük binası inşa edilmiştir. Bu gümrükten elde edilen gelirler, Portekiz Estado da Índias ile Malindi

38 Santos, *Ethiopia Oriental*, 414-415.

39 Couto, *Da Ásia*, 11/44-45; Santos, *Ethiopia Oriental*, 415.

40 Santos, *Ethiopia Oriental*, 411-412.

41 Santos, *Ethiopia Oriental*, 416.

Kralı arasında paylaşılmıştır. Ancak Mombasa'daki kale ile burada görev yapan kaptanın komutasındaki filo, Kızıldeniz'deki ticareti tamamen engellemeyi başaramamıştır.⁴²

Şekil 4: Mombasa Adası Tasvri (António Bocarro, Livro das Plantas de Todas as Fortalezas, Cidades e Povoações do Estado da India Oriental 1635 (Erişim 21 Haziran 2025)).

3. Mir Ali Bey'in Lizbon'daki Esaret Yıllarına Dair Kayıtlar

Mir Ali Bey'in Mombasa'da Portekizlilere teslim olmasının ardından yaşanan süreç ile akıbeti hakkında Osmanlı kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, konunun Portekiz kaynaklarına dayalı bir anlatımla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Portekiz'den Doğu Afrika kıyılarına gönderilen, 1586 yılından itibaren on yıl boyunca bu bölgede yaşamış olan misyoner João dos Santos'un kaleme aldığı *Etiópia Oriental* adlı eserde esarete giden süreç hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu esnada Goa'da bulunan Portekizli tarihçi Diogo do Couto'nun *Da Ásia* adlı eserinde aktardıkları, muhtemelen *Etiópia Oriental*'den alıntılanmış olsa da Couto'nun verdiği bilgilerin daha ayrıntılı olması farklı kaynaklardan da faydalandığına işaret etmektedir.⁴³ Bu bağlamda değerlendirildiğinde söz konusu hadise, karşılaştırma yapmaya olanak tanıyacak kaynaklardan yoksundur.

Couto, bu esaret hadisesini kayıptan ziyade bir lütuf olarak anlatmaktadır. Söz gelimi; Mir Ali Bey'in Hindistan Valisi Manuel de Sousa Coutinho ile arasında gerçekleşen diyaloglarda Portekizlilere esir düşmekten memnuniyet duyduğu ve bu durumu açıkça dile getirdiği vurgulanmaktadır.⁴⁴ Önemli rütbede bulunan bir Osmanlı denizcisinin esir alma hususu,

42 Sanjay Subrahmanyam, *The Portuguese Empire in Asia 1500-1700* (West Sussex: John Wiley - Blackwell, 2012), 143.

43 Loureiro, "Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri", III-11.

44 Couto, *Da Ásia*, 11/55-59.

şüphesiz Portekiz kaynaklarında büyük bir başarı olarak anlatılmaktadır. Couto ve Santos, bu denizcinin Portekiz'e gönderildiğini, orada Hristiyan olduğunu şu sözlerle ifade etmektedirler: Mir Ali Bey, krallığa [Portekiz'e] gönderilerek orada Hristiyan oldu. Böylece bedeniyle aldığı tüm zarar ve kayıpları, ruhu için telafi etmiş oldu.⁴⁵ Manuel de Sousa Coutinho'nun Aralık 1589 tarihli bir mektubunda, esir alınan bu Osmanlı komutanının fidye dahil hiçbir koşulda serbest bırakılmaması gerektiği hususuna vurgu yapması, 1589 tarihinden önce Portekiz'e gönderildiğini göstermektedir.⁴⁶ Mombasa'da ele geçirilen diğer esirler ise Portekiz gemilerine kürekçi yapılmıştır.

Portekiz'in Oeiras bölgesinde yer alan São Julião da Barra'da esir tutulan Mir Ali Bey'in⁴⁷ esir hayatının devam ettiği esnada Hristiyan olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Esir olduğu dönemde Hristiyan olduğu yönündeki ifadeler, özellikle Türk bir kâfirken elli yaşında Hristiyan oldu şeklindeki bir kayıtla belgelenmiştir. Bir kayda göre, 25 Temmuz 1592 tarihinde vaftiz edilerek Hristiyan olmuştur.⁴⁸ Arquivo Geral de Simancas'ta⁴⁹ Consejo de Portugal adlı tasnifte bulunan 1608 yılına ait Portekizce ve İspanyolca iki arşiv belgesinin, vaftiz edildikten sonra Francisco Julião adını alan Mir Ali Bey hakkında olduğunu belirtmek gerekmektedir. Nitekim bu ismin kendisi tarafından seçilip seçilmediği ya da ismi kendisine kimin verdiği hususunda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Rodrigo Kalesi Markizinin 16 Mart 1608 tarihinde Lizbon'dan gönderdiği mektupta Francisco Julião'yu, São Julião Kalesi'nden Lizbon'daki⁵⁰ kaleye nakletme emri hakkında bazı endişeleri yer almaktadır. Francisco Julião'nun geçmişine dair detayları hatırlatarak onun Hindistan'daki Osmanlı donanmasına ait birkaç gemiye komuta ederken ele geçirildikten sonra San Gian⁵¹ Kalesi'ne hapsedildiğini, bu kalede Hristiyanlığa geçerek vaftiz edildiğini anlatmaktadır. Francisco Julião'nun sahip olduğu yetenekler ve bilgi birikimi dolayısıyla Hindistan'daki Portekizli valiler tarafından dikkatle izlenen biri olduğu vurgulamaktadır. Markiz, onunla gerçekleştirdiği konuşmalardan yola çıkarak Julião'nun zeki bir adam olduğunu, kalede bulunan herkesin onun iyi bir Hristiyan ve güvenilir biri olduğuna inandığını ifade etmektedir. Bu nedenle III. Felipe'nin⁵² ona göstereceği lütfun yerinde olacağını düşünmektedir. Ancak Markiz; Lizbon Kalesi'nin güvenlik açısından daha zayıf olması, daha önce birçok askerin buradan kaçması nedeniyle Francisco Julião'nun Lizbon Kalesi'ne nakledilmesine dair karara endişeyle yaklaşmaktadır. Zira şehirde muhafız eşliğinde hareket etmesi dahi yeterli güvenliği sağlamayabilirdi. Bu nedenle Markiz, konuyu III. Felipe'nin dikkatine sunarak nihai kararı onun vereceğini ifade etmektedir.⁵³

1608 tarihli Portekizce belgede yine Türk asıllı Francisco Julião'nun durumu ele alınmıştır. Francisco Julião, Malindi kıyılarında Osmanlı gemilerinin komutanıyken Manuel de Sousa Coutinho'nun vali olduğu dönemde yakalanarak Portekiz'e gönderilmiştir. III. Felipe,

45 Couto, *Da Ásia*, 11/59; Santos, *Ethiopia Oriental*, 426.

46 Loureiro, "Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri", III-12.

47 Vaftiz edildikten sonraki ismi, Francisco Julião'dur.

48 Rui Carita, *The Shield of The Realm, The Fortress of São Julião da Barra* (Ministry of National Defence, 2014), 76.

49 İspanya'nın Valladolid şehrinde bulunmaktadır.

50 São Jorge Kalesi.

51 São Julião.

52 Portekiz tahtında II. Felipe olarak anılmaktadır.

53 Arquivo Geral de Simancas (AGS), Consulta do Conselho de Portugal, Libro, 1465, No, 18/170.

onun Lizbon yakınlarındaki São Julião Kalesi'nde hapsedilmesine ve geçimini sağlamak için maaş bağlanmasına karar vermiştir. Francisco Julião, São Julião Kalesi'nde esaret hayatı yaşarken vaftiz edilerek Hristiyan olmuştu. Onun Lizbon Kalesi'ne nakli gündeme gelmiş olsa da konsey, güvenlik gerekçesiyle mevcut yerinde tutulmasını önermiştir. Markiz tarafından gönderilen bir yanıt da önceki konsey kararlarıyla uyumlu olduğundan, Francisco Julião'nun, São Julião Kalesi'nde kalmaya devam etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Hristiyan olduğu için iyi muamele görmesi gerektiği belirtilmiş ancak kaçma ihtimaline karşı gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁴ Mir Ali Bey'in São Julião da Barra'daki esaretinin ne kadar süre devam ettiği ve neler yaşadığına dair kayıtlar bulunmamaktadır. Ancak 1608 yılına ait bu iki kayıt, 66 yaşında hâlâ esir hayatı yaşadığına işaret etmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma; Osmanlı İmparatorluğu ile Portekiz arasında 16. yüzyılın son çeyreğinde Hind Okyanusu ve Doğu Afrika kıyılarında yoğunlaşan askerî rekabeti, Mir Ali Bey'in Afrika'daki başarılarının ardından esir alınarak Lizbon'a götürülmesi üzerinden anlatmayı hedeflemiştir. Osmanlı Devleti'nin Hind Okyanusu'ndaki çıkarlarını korumak amacıyla Doğu Afrika'ya gönderdiği bu denizci, bölgedeki askerî faaliyetleriyle Osmanlı deniz gücünün sınırlarını ve bu gücün yerel müttefikler aracılığıyla nasıl bir dış politika aracı olarak kullanıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak 1589 yılında Portekizlilere esir düşmesi, Osmanlıların bu bölgede kurmaya çalıştığı deniz aşırı hâkimiyetin karşılaştığı zorlukları da gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın en önemli katkılarından biri; Osmanlı kaynaklarında hakkında sınırlı bilgi bulunan Mir Ali Bey'in esaretine dair sürecin, Portekiz arşiv belgeleri ve dönemin birincil kronikleri aracılığıyla detaylandırılmasıdır. Portekiz tarih yazımında Francisco Julião adıyla anılan bir Osmanlı denizcisinin Lizbon'daki São Julião da Barra Kalesi'nde tutuklu bulunduğu esnada Hristiyanlığa geçtiğine dair bilgi Osmanlı-Portekiz rekabetinin yalnızca askerî ve siyasi değil aynı zamanda dinî düzlemde de nasıl şekillendiğini gösteren önemli bir örnektir. Mogadişu, Pate, Mombasa gibi şehir devletleriyle kurulan temaslar; ganimet elde etme, kale inşa etme ve yerel yöneticileri Osmanlı otoritesine bağlama yönündeki girişimler Osmanlı Devleti'nin Hind Okyanusu'nda kalıcı bir varlık oluşturma stratejisinin yansımalarıdır. Ancak Portekizlilerin güçlü istihbarat ağı ile yerel müttefiklerle kurduğu bağlar, Osmanlıların bölgedeki nüfuz alanını sınırlamıştır.

Bu makale, Portekizce ve İspanyolca arşiv belgeleri, mühimme defterleri ve Portekiz kroniklerden derlenen özgün içerikleriyle literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. São Julião da Barra'da tutulan bu Osmanlı esirine dair 1608 tarihli arşiv belgeleri ile vaftiz kayıtları hem bireysel bir kimlik dönüşümünün hem de dönemin dinî söylemlerinin nasıl şekillendiğinin izlerini taşımaktadır. Portekiz kaynaklarında Mir Ali Bey'in Hristiyan oluşunun ruhun kurtuluşu olarak sunulması, erken modern dönemde dinin siyasi propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığını göstermektedir. Mürted olarak zikrettiğimiz bu denizcinin Hristiyanlığa geçiş sürecinin gönüllü mü yoksa baskıyla mı gerçekleştiğine dair elimizde herhangi bir kayıt

54 AGS, Consulta do Conselho de Portugal, Libro, 1465, No, 18/169.

bulunmamaktadır. Nitekim Mir Ali Bey'in Afrika'dan Lizbon'a uzanan serüveni, mevcut kaynaklar üzerinden 16. yüzyıl Hind Okyanusu güç dengelerini anlamak adına önemli bir vaka çalışması olarak değerlendirilmelidir.

.....
Araştırma & Yayın Etiğı: Bu makale, en az iki kör hakem tarafından incelenmiş ve *iThenticate* taramasıyla intihal ve benzerlik raporu oluşturulmuştur. Makale, araştırma ve yayın etiğine uygundur.

Etik Beyanı & Çıkar Çatışması: Bu makalenin yazarı çıkar çatışması bildiriminde bulunmamış, makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik kaidelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm çalışmalara atıf yapıldığını beyan etmiştir. Libre Açık Erişimli bu makale, [CC BY-NC 4.0](#) lisansına sahiptir.

Research & Publication Ethics: The article underwent a double-blind peer-review process involving two or more reviewers, and an *iThenticate* scan was conducted to detect potential plagiarism and similarity issues. The article was found to comply with established research and publication ethics standards.

Ethical Declaration & Conflict of Interest: The author of the article has disclosed no conflicts of interest and has affirmed that the manuscript was prepared in adherence to ethical and scientific principles and that all relevant sources were accurately cited. This is a Libre Open Access article under the [CC BY-NC 4.0](#) license.

.....

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Arquivo Geral de Simancas (AGS)

Consulta do Conselho de Portugal, Libro, 1465.

Consulta do Conselho de Portugal, Libro, 1465.

Arquivo Nacional da Torre do Tombo (ANTT)

Colecção de cartas, Núcleo Antigo, 876.

Colecção de cartas, Núcleo Antigo, 891.

Colecção de cartas, Núcleo Antigo, 891.

Corpo Cronológico, Parte, 1, Maço, 72.

Corpo Cronológico, Parte, 1, Maço, 107.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-1 Asafi Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A. DVNSMHHM.d) nr. 39, 43, 48, 62.

2. Kaynak Eserler

Barros, João de. *Da Ásia: Dos Feitos que os Portuguezes Fizeram na Conquista e Descobrimento das Terras e Mares do Oriente*. 1. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1778.

Castanheda, Fernão Lopes de. *Historia do Descobrimento e Conquista da India pelos Portuguezes*. 1. Lisboa: Na Typographia Rollandiana, 1833.

Couto, Diogo do. *Da Ásia*. 7. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1782.

Couto, Diogo do. *Da Ásia*. 10. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1788.

Couto, Diogo do. *Da Ásia*. 11. Lisboa: Na Regia Officina Typografica, 1788.

Santos, João de. *Ethiopia Oriental*. ed. Mello d'Azevedo. 1. Lisboa: Bibliotheca de Classicos Portuguezes, 1891.

Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*. nşr. Mehmet İpşirli, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

- Boxer, Charles Ralph. *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825*. London: Hutchinson of London, 1969.
- Carita, Rui. *The Shield of The Realm, The Fortress of São Julião da Barra*. Ministry of National Defence, 2014.
- Casale, Giancarlo. *The Ottoman Age of Exploration*. New York: Oxford University Press, 2010.
- Loureiro, Rui Manuel. “16. Yüzyılın Sonlarına 17. Yüzyılın Başlarına Ait Portekiz Kayıtlarında Bahsedilen Osmanlı-Portekiz İlişkileri”. *Uluslararası Türk Deniz Gücü Tarihi Sempozyumu: 16’ncı ve 17’nci Yüzyıllarda Hint Okyanusu’nda Osmanlı Deniz Varlığı*. III 3-14. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2008.
- Özbaran, Salih. *Umman’da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2013.
- Roque, Ana Cristina. “Mozambique Ports in the 16th Century: Trade Routes, Changes and Knowledge in the Indian Ocean Under Portuguese Rule”. *History Research* 3/3 (2013), 188-204.
- Serjeant, Robert Bertram. *The Portuguese off the South Arabian Coast: Hadrami Chronicles*. Oxford: At the Clarendon Press, 1963.
- Sousa, João de. *Documentos Arabicos para a Historia Portuguesa Copiados dos Originaes da Torre do Tombo*. Lisboa: Academia Real das Sciencias de Lisboa, 1790.
- Subrahmanyam, Sanjay. *The Portuguese Empire in Asia 1500-1700*. West Sussex: John Wiley - Blackwell 2012.
- Vernet, Thomas. “Slave trade and Slavery on the Swahili Coast (1500-1750)”. *Africa World Press* (2009), 36-76.
- Yavuz, Hulüsi. *Yemen’de Osmanlı İdaresi ve Rumûzî Tarihi (923-1012/1517-1604)*. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.

3. Görsel Kaynaklar

- Bocarro, António. *Livro das Plantas de Todas as Fortalezas, Cidades e Povoações do Estado da India Oriental 1635*. Erişim 21 Haziran 2025. (<https://purl.pt/27184>)
- Braun, Georg & Hogenberg, Frans: *Arabiae Foelcis Emporium Celeberrimi Nominis, quo ex India, Aethiopia ... [on sheet with] Mombaza [and] Quiloa [and] Cefala, Cologne 1572*. Erişim 21 Haziran 2025. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/54473mp2/aden-arabiae-foelcis-emporium-celeberrimi-nominis-quo-ex-i-braun-hogenberg>

170
 Copia de carta que el Març deca del Rodrigo escribió a su Mag^{da}
 Decim. La carta de S. M. de la del preverente y ante de un
 p. l. r. lo que por ella se me ordena sobre la mudança de Juan Sultan
 del castillo de Gran a. e. de la de me a. g. a. r. e. d. o. a. b. i. v. a. r.
 a S. M. que es de Sombre. y en la co. tu. de la B. d. i. a.
 Ganien. do. en. b. u. d. o. en. e. l. l. a. s. c. o. n. g. a. l. e. r. a. s. a. u. n. q. u. e. p. o. c. a. s. i. e. n. d. o. c. a. p. p. d. e. l.
 t. u. r. c. o. y. h. a. n. i. e. n. d. o. r. e. t. r. a. h. i. d. o. a. q. u. i. f. u. e. q. u. e. s. e. n. d. e. l. a. t. i. l. l. o. d. e. S. M.
 a. d. o. n. d. e. r. e. c. o. n. b. i. r. t. i. o. y. b. a. n. t. i. q. u. e. s. m. u. y. b. u. e. n. X. p. a. n. o. m. a. s.
 s. i. e. m. p. r. e. s. e. h. a. t. e. n. i. d. o. c. o. n. e. l. p. o. r. o. r. d. e. n. d. e. l. R. e. y. q. u. e. a. y. a. g. l. o. r. i. a. g. r. a. n.
 c. u. y. d. a. d. o. p. o. r. h. a. b. e. r. a. b. i. v. a. d. o. l. o. s. V. e. x. e. r. e. s. d. e. l. a. I. n. d. i. a. q. u. e. r. a. p. e. r.
 s. o. n. a. d. e. m. u. c. h. o. e. n. t. e. n. d. i. m. i. e. n. t. o. y. g. r. a. n. p. l. a. t. i. c. a. d. e. l. a. c. o. n. a. s. d. e.
 a. q. u. e. l. l. a. s. p. a. r. t. e. s. y. b. i. e. n. s. e. l. e. b. r. e. c. h. a. d. e. b. e. r. q. u. e. s. S. o. m. b. r. e. e. n. t. e. n. d. i. d. o. s.
 y. c. u. e. n. d. o. y. a. l. g. u. n. a. s. V. e. z. e. s. q. u. e. h. e. h. a. b. i. d. o. c. o. n. e. l. h. e. a. d. b. e. r. t. i. d. o. l. a.
 b. u. e. n. a. R. a. z. o. n. q. u. e. d. a. d. e. r. i. y. t. o. d. o. s. l. e. t. i. e. n. e. n. e. n. a. q. u. e. l. l. a. t. i. l. l. o. p. o. r.
 b. i. e. n. X. p. a. n. o. y. h. o. m. b. r. e. d. i. b. i. e. n. y. a. s. s. i. m. e. n. c. e. t. o. d. a. l. a. m. t. a. y.
 f. a. v. o. r. q. u. e. V. M. l. e. m. a. n. d. a. r. e. h. a. z. e. r. m. a. s. p. e. n. s. a. r. q. u. e. l. q. u. e. d. a. s. p. o. r.
 g. u. a. r. d. a. d. o. e. n. e. l. C. a. s. t. i. l. l. o. d. e. l. i. d. e. c. o. m. o. V. M. m. a. n. d. a. n. o. d. e. r. a.
 d. e. t. e. n. e. r. d. i. f. i. c. u. l. t. a. d. p. o. r. q. u. e. l. a. p. l. a. t. a. n. o. s. t. a. t. a. n. c. e. r. r. a. d. a. q. u. e. n. o. s.
 a. y. a. n. y. d. o. m. u. c. h. a. s. V. e. z. e. s. s. o. l. d. a. d. o. s. d. e. l. l. a. y. t. r. a. e. l. l. a. a. l. a. c. i. u. d. a. d. c. o. n.
 p. r. e. c. o. n. g. u. a. r. d. a. e. i. c. o. r. a. d. e. c. u. y. d. a. d. o. y. n. o. d. e. m. u. c. h. a. s. e. g. u. r. i. d. a. d.
 S. a. m. p. a. r. e. c. i. d. o. a. d. b. e. r. t. i. d. o. t. o. d. o. V. M. m. a. n. d. a. r. a. l. o. q. u. e. f. i. e. r. e.
 s. e. n. t. i. d. o. q. u. e. u. o. s. e. r. a. l. o. m. a. s. a. c. e. p. t. a. d. o. g. u. a. r. d. e. D. i. o. s. a. S. M. c. o. m. o.
 s. u. s. C. r. i. a. d. o. s. O. b. a. s. a. l. l. o. s. d. i. c. a. m. o. s. y. l. a. c. h. r. i. s. t. i. a. n. d. a. d. h. a. m. e.
 n. e. s. t. e. r. d. e. l. i. b. e. r. t. a. d. e. m. a. n. o. l. b. o. s. D. o. n. X. p. o. u. a. l. d. e.
 M. o. z. a.

[illegible]

18

Ek 3: São Julião da Barra Hapishanesi

Hava Önalın Arşivi, Lizbon 2022

Ek 4: São Julião da Barra hapishanesinden bir kesit

Hava Önalın Arşivi, Lizbon 2022

Ek 5: São Julião da Barra'nın Deniz Cephesindeki Giriş Kapısı

(Hava Önalın Arşivi, Lizbon 2022)